

3. Дударенко Л. В. Поетична Київська школа: ідейні та естетичні параметри : монографія / Л. В. Дударенко. – К. : Неопалима купина, 2009. – 240 с.
4. Кордун В. Київська школа поезії – що це таке? / В. Кордун // Світовид. – 1997. – № 1–2.
5. Моренець В. Прощання з ідеологічною вічністю / В. Моренець // Березіль. – 1997. – № 1–2. – С. 14–17.
6. Моренець В. Слово, що випало з мовчання філософів / В. Моренець // Слово і час. – 1997. – № 4. – С. 21–25.
7. Пастух Т. Михайло Григорів: Про табличку множення, зауваги Умберто Еко та Романа Іваничука й про дещо інше / Т. Пастух // Укр. літ. газ. – 2010. – № 8 (14). – 16 квіт.
8. Пастух Т. Київська школа та її оточення. Модерні стильові течії української поезії 1960–1990-х рр. / Т. Пастух. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2010.
9. Рубан В. «Київська школа» / В. Рубан // Молодь України. – 1990. – 2 груд.
10. Сюта Г. М. Словопошуки поетів Нью-Йоркської групи / Г. М. Сюта // Культура слова. – 2011. – Вип. 75. – С. 66–73.
11. Українські літературні школи та групи 60–90-х рр. ХХ ст.: Антологія вибраної поезії та есеїстики / упоряд., авт. вступ. сл., біобібліогр. відом. та прим. В. Габор. – Львів : ЛА «Піраміда», 2009.

Тихая Лариса. Поэтический словарь Михаила Григорива. Михаил Григорив, несомненно, один из наиболее интересных писателей своего времени, творчеству которого присущ герметизм, часто делающий ее ассоциативно сложной для восприятия. Поскольку среди творческих принципов поэта выделяют обращение к темам природы, человека, вселенной и возвращение к лексическим первоисточкам, то, естественно, что наибольшее количество художественных образов созданы на основе ключевых слов, содержащих сему «природа»: вода, растительный и животный мир (птицы, названия растений, цветов и т. п.), а также таких поэтических образов, которые называют «символами традиционной культуры» – «огонь», «слово». Конечно, большое количество микрообразов содержат в своей основе окказиональные неологизмы. Автор активно создает имена существительные, прилагательные, глаголы, которые и делают стиль его произведений узнаваемым.

Ключевые слова: лексика, сема, образы, концепты, художественные образы, окказиональные неологизмы, авторский стиль, поэтический символ, ключевые слова.

Тыкха Ларыса. The Poetic Dictionary of Michael Grigoriv. Michael Grigoriv, undoubtedly, one of the most interesting writers of the time creation of which hermetism is inherent, often doing it associative difficult for perception. As among creative principles of poet select an address to the themes of nature, man, to the universe and returning to lexical perwoistokam, naturally, that most of images created on the basis of keywords, containing semu «nature»: water, vegetable and animal world (birds, names of plants, colors etc.), and also such poetic appearances which name «characters of traditional culture» is a «fire», «word». Certainly, plenty of mikroobrazov contains okkazional'nye neologisms in the basis. An author creates nouns actively, adjectives, verbs which do style of his works knowable. An author creates nouns actively, adjectives, verbs which do style of his works knowable.

Key words: vocabulary, sema, appearances, koncepty, images, neologisms, author style, poetic character, key words.

Стаття надійшла до редколегії
12.04.2013 р.

УДК 811.161.2'282:811.161.2'373.23

Наталія Шульська

Західнополіські неофіційні антропоніми, утворені лексико-семантичним способом

У статті проаналізовано прізвиська жителів Західного Полісся, утворені лексико-семантичним способом. Охарактеризовано неофіційні найменування людей, твірною базою яких послугували апелювати розрядів «nomina personalia» і «nomina impersonalia». Серед фактажу західнополіських неофіційних іменувань засвідчено такі групи апелювативів: назви-характеристики за зовнішнім виглядом особи, внутрішнім світом людини, родом заняття чи процесуальною дією, за специфікою мовлення; національною чи територіальною ознакою, родинними стосунками. З'ясовано також суть подвійної семантизації у вуличних антропонімах, семантизації композитів і словоскладних форм, словосполучень.

Ключові слова: неофіційна антропонімія, прізвисько, Західне Полісся, лексико-семантичні утворення, апелюватив, лексико-тематична група.

© Шульська Н., 2013

Постановка наукової проблеми та її значення. Кожне сучасне прізвище – це свого роду «законсервоване» давнє неофіційне найменування (прізвисько), яке стало спадковим і тепер у мовній практиці функціонує лише як номінативний знак. Зважаючи на це, вважаємо доцільним вивчення словотвірних особливостей неофіційних назв осіб на синхронному зрізі, адже «функціональний аналіз прізвищових засобів важливий як для розуміння самих прізвищ, так і для з'ясування природи інших власних назв, що постали на їх базі» [9, с. 214]. Цим визначена **актуальність** дослідження.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Науковці, студіюючи вуличні особові найменування і виокремлюючи їхні лексико-семантичні чи мотиваційні групи, розглядали прізвиська у контексті семантизації. Окремо питанню лексико-семантичного прізвищотворення присвячені розвідки О. В. Антонюк [1; 2], Г. Л. Аркушина [3], Г. Д. Ліщинської [6], Л. І. Парияк [7], П. П. Чучки [9].

Мета розвідки – проаналізувати відапелятивні прізвиська жителів Західного Полісся, що утворилися лексико-семантичним способом. Мета передбачає виконання таких **завдань**: виявити основні групи лексем-маніфестантів як твірних основ неофіційних антропонімів; простежити на рівні прізвищової номінації подвійну семантизацію, семантизацію композитів і словоскладних форм.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Словотвірний аналіз прізвищових одиниць показує, що серед неофіційних назв виразно домінує семантизація. Як зауважує Г. Л. Аркушин, «прізвиська якнайбільше підтверджують синхронічну сутність лексико-семантичного словотворення: значна частина таких неофіційних найменувань людей виникає “на очах”, “живе” і “розростається”, стаючи твірною основою для інших дериватів, а деяка кількість цих назв може зникнути; прізвиська творяться як від апелятивів, так і від онімів» [5, с. 600]. У складі відапелятивних прізвищ більше маніфестовані назви розрядів «nomina personalia», менше – «nomina impersonalia».

I. Вуличні найменування розряду «nomina personalia» виникли на основі тих загальних назв, які виступають яскравими означеннями особи за фізичними, психічними, територіальними, професійними особливостями тощо. Визначаючи лексико-семантичне відапелятивне творення неофіційного антропоніма, встановлено його первісне апелятивне походження, засвідчене в літературній мові чи діалектах, в іншому випадку – так звані «ситуативні» або аналогічні апелятиви.

Аналіз лексичного фактажу західнополіських неофіційних іменувань засвідчив такі групи апелятивів-маніфестантів:

1. Назви-характеристики зовнішнього вигляду особи

У кількісному плані домінують прізвиська-прикметники, що зумовлено основною функцією неофіційних антропонімів – характеризувати денотата в комунікативному соціумі. Як виявлено, прикметники найповніше у прізвищах виконують характеристичну функцію: за рисами статури: *Великий* || *Велика*, *Грубий* || *Груба*, *Довгий* || *Довга*, *Дрібний* || *Дрібна*, *Малій* || *Малá*, *Товстий* || *Товста*; за особливостями частин тіла: *Бородатий*, *Вухатий* || *Вухáта*, *Гархатий* || *Гархáта*, *Горбатий* || *Горбáта*, *Головатий* || *Головáта*, *Губатий* || *Губáта*, *Зубатий* || *Зубáта*, *Кривий* || *Кривá*; за пігментацією: *Білий* || *Бíла*, *Вишнєвий*, *Жовтий* || *Жовта*, *Ріжний* || *Рíжа*, *Червоний*, *Сіний*, *Сівий* || *Сíва*. Функціонують у прізвищах складні прикметникові утворення: *Гологоловіий*, *Грубонога*, *Кривомордий*, *Курносий*, *Однокрилий*, *Твердолобий*, *Чорнорота*.

Специфіка вживання серед прізвищ-характеристик негати́в зумовила характер відповідних лексем, у яких домінує значення ‘носії негативної ознаки’. Зафіксовано такі прізвиська, а, відповідно, і тотожні ситуативні апелятиви: -ай: *Вусáй*, *Вухáй*, *Головáй*, *Губáй*, *Довгáй*, *Зубáй*, *Носáй*, пор. ідентичні апелятиви; -ак, -ак-а: десубстантиви *Кульбáк*, *Курицáк*, пор. апелятиви *силáк*, *дивáк* [4, с. 45], деад’ективи *Синяк*, *Слипáк*, *Цибáк*, пор. апелятиви *лівáк*, *слипáк*, *босяк* [4, с. 284], *Кривундяка*, *Рудáка*; -ан, -ан': відсубстантиви *Вусáнь*, *Горбáнь*, *Губáнь*, *Дзьобáнь*, *Зубáнь*, *Носáнь*; відад’ективи *Глухмáнь*, *Довгáнь* || *Довгáнь*, виявлено ідентичні апелятиви, пор. *брюхáнь*, *великáнь*, *довгáнь*, *чолáнь* [10, с. 30]; -ар: відсубстантиви: *Вушáр*, *Губáр*, *Дубáр*, *Чубáр*, деад’ективи *Синя́р*, *Червоня́р*, апелятиви *глухáр*, *сухáр* [4, с. 288]; -ас': *Горбáсь*, *Довгáсь*, пор. апелятиви *молодáсь*, *грубáсь* [4, с. 288]; -ач: відсубстантиви *Вусáч*, *Вухáч*, *Головáч*, *Горбáч*, *Гембáч*, *Носáч*, *Патлáч*, відад’ективи *Білáч*, *Рижáч* із тотожними апелятивами; -еу': *Вухець*, *Губець*, *Носець*, пор. апелятиви з іншою ознакою *швагрéць*, *бахурéць* [4, с. 92]; -ик || -ік: *Білик*, *Вуши́к*, *Ку́чик*, *Рудик*, *Худі́к*, пор. апелятиви за якоюсь ознакою *дрáнттик*, *рóдик* [4, с. 100]; -ій: *Бороді́й*, *Вухі́й*, *Голові́й*, *Горбі́й*, *Груді́й*, засвідчено тотожні апелятиви *лобі́й*, *носі́й*, *вухі́й*, *губі́й*, *бороді́й* [4, с. 143]; -к-о: відсубстантиви *Криву́лько*, *Носько*; -ул': *Вухáль*,

Довгаль, Носаль, Нохаль, пор. апелятиви *бородаль, горбаль* [4, с. 48]; -ун: десубстантиви *Горбун, Лівшун, Пузун*, пор. апелятиви *карачун, красун, лівшун* [4, с. 213], деад'ективи: *Бридун, Гладун, Довгун, Смалун*, пор. апелятиви *кривун, гладун, товстун* [4, с. 317]; -ус': *Гембусь*, пор. діал. *гемба* 'губа', *Кривусь*, пор. апелятиви *нервус, малькус* 'лівша' [4, с. 351].

У цій групі функціонують особові назви, що на апелятивному рівні оформлені словотвірною парою «без + флексія» із вказівкою на відсутність чогось, пор.: *Безбородий, Беззубий, Беззубий, Бизногий, Безрукий*.

2. Номени, що відтворюють внутрішній світ людини: *Балабон, Бандит, Вредний, Добродій, Добричко, Духовний, Жадний, Зляканий, Круць, Лигуха, Мудра, Мудрателя, Мудрачина, Причєпа, Скупий, Розумаха, Тихун, Тихоня, Хитрий*.

3. Назви-вказівки на рід заняття чи процесуальну дію носія

Засвідчено, що агенти мають різну продуктивність (а, відповідно, і ступінь онімізації) в народно-побутовій антропонімії Західного Полісся. За родом заняття та професією побутують такі найменування: *Агроном, Академік, Бондар, Боцман, Бригадир, Гінерал, Габраль, Коваль, Кравець, Кухар, Мельник, Лісник, Моряк, Рибак, Пасічник, Пастух, Пожарник, Ткач, Чабан*.

Функціонують також назви за певною процесуальною дією людини: -ал-о: *Бубняло, Мєкало, Рікало, Рубало, Пікало, Щокало*, пор. тотожні апелятиви *півзало, тупцяло, дріпало, шморгалло* [4, с. 351]; -ан: *Брикан, Мовчан, Шовган*, пор. інші апелятиви *итовхан, стусан, шльопан* [4, с. 353]; -ач: *Блукач, Бобомкач, Вєкач, Клєндач, Мєкач, Плєскач*, пор. подібні апелятиви *хамрач, шмаркач, засрач* [4, с. 364]; -ій: *Сопій, Трубій*, пор. апелятиви *крутій, палій* [4, с. 388–389]; -ц'о: *Крикунцьо, Ловцьо, Шлábцьо*, утворені аналогічно до особових субстантивів на зразок *хрищонцьо, кумцьо* [4, с. 230].

Значна кількість вербативів засвідчує формант -ун, що вказує на його поширення у назвах такого типу: *Гілитун, Облазун, Рєвун, Свистун, Сисун, Сміюн, Сопун, Стригун, Шептун, Шморгун*, пор. подібні апелятиви з відтінком зневаги *лигун, хропун, мазун* [4, с. 417].

Сюди віднесено утворення, які серед апелятивів виступають переважно як нульсуфіксати: *Балєяка, Бєба, Галáка, Дзяма, Лáма, Льóпа, Ляса, Рíда, Піка, Причєпа*.

4. Номінації за специфікою мовлення: *Базікало, Балáкін, Бубнáч, Заї́ка, Тарáхтанка, Трандачíха, Тринду́ля, Лепетуня, Ляпавка, Сьóкало, Хамру́шник, Піка, Шепеля́йло, Щебетуха, Язикю́ля*. У багатьох маніфестованих назвах на апелятивному рівні продуктивний формант -ун: *Булькотун, Булькун, Бурчун, Верзун, Говорун, Лепетун, Пискотун*.

5. Назви, що виражають національну чи територіальну ознаку: *Америкáнець, Білорúска, Грузíн, Німець, Поляк, Рúський, Япóнець, Гуцу́л*. До цього різновиду віднесено відкатойконімні назви на зразок *Берестя́нець* || *Берестя́нка, Віжовець* || *Віжовка, Городища́нець* || *Городища́нка, Гúтенець* || *Гúтенка, Жураве́ць* || *Журавля́нка*.

В активі західнополіських неофіційних іменувань функціонують назви на зразок *Городища́к, Курпиляк, Чорнижа́к*; пор. апелятиви *гуцуляк, сибирáк* [4, с. 45]; *марамороца́к, подоляк, порічняк* [10, с. 29]; *Варшав'яка, Гуцуля́ка, Городища́к, Смидюк, Ситнюк* [5, с. 209]; *Поля́ка, Циганя́ка; Гутє́ня, Камє́ня, Рудє́ня; Жиду́ньо, Херсо́ньо*, що на апелятивному рівні мали квалітацію, яку втратили під час переходу до класу вуличних антропонімів.

6. Назви за родинними стосунками

Часто номени за родинними стосунками репрезентовані у прізвиськах апелятивними синонімічними рядами, які зазнали антропонімізації, пор. *Бáтько – Táто – Па́па, Ма́ти – Ма́ма, Дóчка – Дóнька*. Крім того, на апелятивному рівні ці деривати суфіксально наповнені, пор. *Ба́ба → Бабу́ля, Ба́бек, Ба́бча, Бабу́н, Ба́бцьо* і т. ін. Деякі семантизовані назви за родинною належністю зреалізовані однобічно: *Вдовá, Дити́на, Дід, Син, Сестра́, Дядько, Тітка, Ону́к, Онучка, Кум, Кумá, Приймáк, Те́ця, Сват, Рóдич, Сирóта*.

II. Неофіційні особові найменування розряду «*nomina impersonalia*» не менш поширені. Такі антропоніми становлять особливий ментально-регіональний феномен, виявляють історичну та культурну інформативність. Для окреслення виразної мовної картини засвідчених лексем у прізвиськах виділено такі лексико-тематичні групи (ЛТГ):

1. ЛТГ «Фаунономени і флоронемени»

Ця ЛТГ виразно зреалізована переважно у вуличних назвах за зовнішнім виглядом носіїв, пор.: 'високі': *Жи́рафа, Лозá, Топóля*; 'міцної статури': *Беге́мот, Брóлер, Бугáй* < *бугай* 'некастрований

племінний бик' [5, с. 35], *Ведмідь*; 'за специфікою частин тіла': *Бакун* < *бакун* 'тютюн' [5, с. 8], *Баран*, *Блощичка*, *Гарбуз*, *Гічка* < *гічка* 'листя буряків' [5, с. 89], *Гусь*, *Гладиолус*, *Засць*, *Кит*, *Коблик* < *коблик* 'дрібна річкова риба; піскар' [5, с. 231], *Куніця*, *Шундик* < *шундик* 'капуста, що не склалася в головку' [5, с. 278]; 'за пігментацією': *Баклажан*, *Каптан*, *Палімуда* < *палімуда* 'червона кусюча мурашка' [5, с. 23], *Цьопак* < *ц'опак* 'курча' [5, с. 241].

Зазвичай у прізвиськах, утворених шляхом антропонімізації фаунономів, переважає зовнішня характеристика людини, проте засвідчені й інші складові морально-етичного плану, пор.: *Засць* 'боязливий', *Карась* 'любить рибалити', *Кит* 'лінивий, любить спати', *Муха* 'набридлива' тощо.

2. «Назви реалій господарського побуту»

У лексичному пласті вуличних прізвиськ багато етнографічного матеріалу, що не тільки демонструє культурний регіональний феномен, а й указує на лексичне наповнення антропонімних одиниць.

В аналізованій ЛТГ виокремлено назви *Банка*, *Баняк* < *бан'ак* 'чавунний горщик будь-якої місткості' [5, с. 10]; *Баріло* < *баріло* 'бочечка' [8, с. 30]; *Бочка*, *Буйка* < *буйка* 'посудина для збивання масла' [5, с. 35]; *Бутелька* < *бутел'ка* 'пляшка' [5, с. 40]; *Бутель* < *бутел'* 'скляна посудина з високою шийкою, місткістю 2–5л' [5, с. 40], *Віник*, *Глек*, *Кошелики* < *кушелик* 'корзина, сплетена з лозового пруття' [5, с. 268], *Кутач* < *кутач* 'кочерга' [8, с. 333], *Мантачка* < *мантачка* || *ментачка* 'дерев'яна лопаточка для гостріння коси' [5, с. 304], *Саган* < *саган* 'великий череп'яний горщик' [5, с. 132], *Товкач* < *товкач* 'дерев'яний пристрій розтовкувати картоплю, зварену для свиней' [5, с. 202], *Чара* < *чара* 'велика чарка' [8, с. 344], *Чепик* < *чепик* 'очіпок' [8, с. 451].

Спостережено, що онімізована назва будь-якої лексичної категорії (номінації посуду, деталей побуту, одягу і т. ін.) у прізвиськах виражена характеристичною функцією.

3. «Назви страв і харчових продуктів»

Специфічні номени на позначення назв страв і харчових продуктів відображені в неофіційних іменуваннях: *Борщ*, *Кефір*, *Капусняк*, *Масло*, *Налеснік*, *Рогалик*, *Сало*.

Засвідчено діалектизми: *Бєциха*, *Бєцько*, можливо, від *бец* 'дерун' [5, с. 16], *Бульбаник* < *бул'баник* 'дерун' [5, с. 36], *Йуц* < *йуц* 'шлунок свині, який використовують для виготовлення сальтисона' [5, с. 284], *Ключко* < *к'лючк* 'галушки' [5, с. 228], *Маглай* < *маглай* 'молочна страва з тіста і яблук чи вишень' [5, с. 300], *Мазурка* < *мазурка* 'спечена на Великдень закрученої форми булочка' [5, с. 301], *Палінка* < діал. *пал'інка* 'паляниця' [5, с. 23], *Плячок* < діал. *пл'ячок* 1. 'корж з прісного тіста'. 2. 'дерун' [5, с. 434], *Тукмач* < *тукмач* 'і' 'зварена і розтовчена картопля як страва' [5, с. 212].

4. «Анатомічні назви»

Ця ЛТГ на фоні інших груп представлена порівняно слабше, у її складі виявлено небагато прізвиськ: *Більмо*, *Вуса*, *Губа*, *Зуб*, *Родімка*, *Спина*.

5. «Абстрактні назви»

Зазвичай антропонімізації зазнають конкретні апелютиви різних семантичних груп. У прізвиськах рідко побутують абстрактні номени, які самі по собі незрозимілі без установленної характеристики-мотивації відносно конкретного носія. Однак такі прізвиська часто оригінальні, пор.: *Буря* 'має пишне волосся', *Висота* 'за зростом', *Ліхо* 'у якого завжди неприємності', *Маса* 'має велику вагу', *Смак* 'усе куштує на смак', *Совість* 'за рисами характеру', *Туман* 'із сивим волоссям', *Тяга* 'непосидючий'.

До лексико-семантичного способу віднесено також апелютивні композити, суфіксально-складні та словоскладні форми, словосполучення, а також свого роду зрощеннєві конструкції, оскільки такі прізвиська зазнали відчутної семантизації.

Подвійна семантизація. У прізвиськах спостережено унікальне явище – подвійну семантизацію, коли мотиваційна ознака і вихідна назва (прізвисько) перебувають у тотожних лексико-семантичних зв'язках. Така семантизація виявлена у назвах, утворених від інших антропонімів: прізвищ: *Бев* < Козел, *Ква-Ква* < Качинська [11, с. 249] *Лана* < Нога [11, с. 250], *Пряник* < Овсянников, *Прачик* < Жаб'юк [11, с. 251], *Президент* < Кравчук, *Птіца* < Ворона, *Собака* < Бобик, *Шакал* < Соколец; прізвиськ: *Бета* < Альфа, *Бжик* < Пчола, *Бик* < Корова. Це явище спостережено і в прізвиськах на позначення професій: *Бер*, *Електрід*, *Фаза* 'електрик', *Бик* 'ветеринар', *Джобуль* 'учитель фізики', *Палуба* 'моряк', *Цвях* 'столяр'. Прослідковано інтерференційну синонімію: *Джон* < Іван.

Семантизація композитів і словоскладних форм. Прізвиська з композитними апелютивними основами цікаві не лише зі структурного боку, а й з семантичного: вони мають виразну метафорич-

ність, образність. Стрижневий компонент у таких похідних рідко вживаний у препозиції (*Женьоцаревич*), частіше – в постпозиції (*Криворот, Яйцеголовий*).

Утворення з сурядним зв'язком оформлені переважно відіменними дериватами: *Баберайке* < баба Райка, *Женьоцаревич* < Женя Царевич, а також апелятивами: *Вушлáp, Жабосвín, Свiчколáp, Сорокопúд*.

Підрядний зв'язок у прізвиськах цього словотвірного типу репрезентований комбінаціями: «прикметник + іменник», що слугує найчастіше для опису зовнішності носія: *Билувúс, Грубоногá, Жовтозуб, Капiнóс, Кривомóрд*; «іменник + усічена дієслівна форма», що вказує на заняття денотата: *Бармаглóт, Вовкодáв, Громобóй, Губошльóп, Жабóйд, Жаболóв, Козопáс, Ликодрáй* (за свідченням дослідників, такі деривати дуже давнього походження [4, с. 577]); «прислівник + віддієслівний субстантив»: *Довгострóй, Скорохóд*.

Твердження про те, що у західнополіських говірках суфіксально-складних утворень не менше, ніж звичайних композитів [4, с. 579], виправдовує і фактаж прізвиськ. Такі похідні, з одного боку, близькі до ситуативних апелятивів, а з іншого – прізвиськово-оказіональні: *Богомóльчик, Бронетáнкович, Великóдник, Грубiйнóсець, Золотоволóска, Криворóтов, Лошкомóйник, Малоалфавiтний, Мишолáпова, Мухолóвка, Скороспéлка, Чорнобрóвка*.

Серед західнополіських неофіційних іменувань немало прізвиськ утворено складанням лексем. Такі конструкції особливо колоритні та цікаві, вони нагадують «гру зі словами», де часто вживають незрозуміле поєднання, різних частин мови: дієслів, прислівників, вигуків і т. ін.

Словоскладання в народно-побутових антропонімах простежено на різних виявах номінації: відіменні утворення (у цьому плані домінує стрижневий компонент *Вася*): *Вáся-Гáля, Вітя-Вáся, Тáся-Вáся, Любка-Ляля*. Часто такі деривати мають ще й додаткову вказівку, яка мотивує вибір другого компонента: *Волóдик-Молоковóз, Мiтя-Кiнь, Пéтя-Гúга*, інколи мотив називання визначають обидві складові прізвиська: *Сáня-Вáня* < Олександр Івченко; римоване словоскладання: *Вiтáлій-Капiтáлій, Iвáн-Барабáн, Мáша-Рáша, О́ля-Пасóля*; за мовленням (повторенням слів) переважають римовані конструкції: *Вiше-Нiше, Гоп-Стоп, Злáта-Пузáта, Сéчка-Грéчка, Сьóс-Тóс, Халáм-Балáм, Цяси-Ляси, Шiри-Бiри*.

У складі таких прізвиськ багато слів-синонімів, пор.: *Варiла-Пеклá, Гúси-Лéбiдi, Дзень-Бом, Тáто-Мáма, Чай-Кóфе, Чiкi-Бáки*.

У західнополіських апелятивах серед назв осіб у словоскладанні переважають найменування діда і баби [4, с. 574]. Цю тенденцію простежено і в прізвиськах: *Бáба-Гром, Бáба-Жáба, Дiд-Мед, Дед-Драндулét, Дiд-Пердiд*. І в загальних назвах, і в антропонімах ці компоненти виступають переважно з негативним відтінком.

Семантизація словосполучень. Незважаючи на властиві прізвиську закони мовленнєвої ощадності, дуже часто неофіційний антропонім може бути оформлений словосполученням чи цілим реченням. Такі утворення більш розгорнуті й інформативно насичені, бо завжди мають декілька індивідуальних характеристик (ім'я, вказівка на ознаку, прив'язаність до події, родинну належність тощо).

Установлено такі групи підрядних словосполучень:

- словосполучення, поєднані зв'язком узгодження. Словосполучення цього типу оформлені переважно загальною чи власною назвою й апелятивним означенням, яке може стояти як в препозиції (*Кривéнька Кáчичка, Козáцький Син*), так і в постпозиції (*Лев Головáтий, Лéна Чóрна*). Виокремлено міні-групи цього різновиду прізвиськ:

1) утворення за моделлю «означення + антропонім (власне особове ім'я)»: *Малéнький Кóля, Рiжий Вáнька, Спокiйний Волóдя, Касóй Тóлька, Сухий Давiд, Чóрна Кáтя, Чóрний Iвáн, Шчербáтий Iбóсь*. Спостережено, що апелятивне означення в маніфестованих особових назвах виконує основне характеристичне навантаження, оскільки чітко підкреслює якусь рису зовнішнього чи внутрішнього стану носія, тоді як антропонічний компонент виступає у нейтральній позиції, що зумовлено представленням імені в його офіційному чи узвичаєно-розмовному варіанті. Запропоновані прізвиська-словосполучення із вказівкою на власне особове ім'я мають найбільший ступінь ідентифікації серед усіх неофіційних антропонімів, оформлених словосполученням.

2) утворення за моделлю «означення + апелятив-іменник»: *Алюмiнiвий Зуб, Бáба Базáрна, Бурхлiвий Урагáн, Дóбра Пампúшечка, Залiзна Бáба, Нáше Рáдiо, Переляканий Льóтчик, Слипé Очко, Соколé Око, Рváне Вúхо*. Серед антропонімів родинного характеру зафіксовано утворення з

диференційними віковими означеннями-епітетами *малий, старий*, пор.: *Бéцик Старій* і *Бéцик Малій*, *Зáєць Малій* і *Зáєць Старій*, *Матня́ Старій* і *Матня́ Малій*;

- словосполучення, поєднані зв'язком керування (виявлено рідше). Утворення цього типу репрезентовані применниковими конструкціями і можуть бути розгорнені до трьох- чи чотирьохкомпонентних: *Бóчка з Дúстом*, *Бúлка з Молокóм*, *Гáндзя в Білих Кéдах*, *Королéва Дискотéскі*, *Рáя з Дубóчків*, *Слáва Україні*, *Слугá Нарóду*;
- словосполучення, поєднані зв'язком прилягання (виявлено спорадично): *Скажі́ Так*, *Так Сказа́ть*.

Зафіксовано також антропонімі утворення апозитивного типу: *Катері́на Капирéс*, *Косáр Мі́шка*, *Марі́йка Закі́душка*, *Семéн Тарадáйка*. Часто серед словосполучень у прізвиськах побутують номени, які набули смислової та граматичної єдності ще на апеллятивному рівні: *Ба́ба Базáрна*, *Кі́сле Молокó*, *Пан Кóцький*, *Па́па Ка́рло*, *Язикáта Хвéся*.

Спорадично прізвиськові моделі можуть розгортатися до багатослівних, нагадуючи реченнєві конструкції: *Влáсне Кáжучи Ма́буть Так*, *Несé Гáля Вóду*, *Сто П'ятдесáт* і *Двá Яйця́*, *Тьóтя Дúня Як Часі́*, *Чи То Фáйба Чи Чойнийó* 'часто повторював: «Чи то фарба, чи чорнило». Серед неофіційних антропонімічних формул трапляються неповні речення: *Прошú Гра́йте*.

Висновки. Отже, аналіз лексико-семантичних утворень серед неофіційних антропонімів засвідчив і високий ступінь семантизації у прізвиськовій номінації, і особливість лексем-маніфестантів у твірній базі: питомі лексеми, діалектизми, жаргонізми та сленгізми, інтерференти, okazіоналізми, цікаві слова-каламбури. Увага до цих іменувань укотре переконує нас у специфічності мовленнєвої природи прізвиськових номенів.

Джерела та література

1. Антонюк О. В. Лексико-семантична група прізвиськ за фізичними ознаками людини (на матеріалі антропонімії Донецької області) / О. В. Антонюк // Вісн. Донец. ун-ту : Сер. Б. (Гуманітарні науки). – 1999. – № 2. – С. 104–107.
2. Антонюк О. В. Лексико-семантична група прізвиськ, що вказують на звички, уподобання, вчинки людини (на матеріалі антропонімії Донеччини) / О. В. Антонюк // Актуал. пит. антропоніміки / [відп. ред. І. В. Єфименко]. – К. : [б. в.], 2005. – С. 25–30.
3. Аркушин Г. Л. Західнополіські прізвиська, утворені лексико-семантичним способом / Г. Л. Аркушин // Acta Onomastika. – Ročník XLI–XLII. – Praha, 2001. – S. 7–17.
4. Аркушин Г. Л. Іменний словотвір західнополіського говору : монографія / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 764 с.
5. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2-х т. / Григорій Львович Аркушин. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000.
6. Ліщинська Г. Д. Лексико-семантичне поле «Характеристика людини за її зовнішнім виглядом» (на матеріалі прізвиськ Івано-Франківської області) / Г. Ліщинська // Наук. зап. Вінниць. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер. : Філологія : збірник / МОН України, Вінниць. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського ; редкол. Н. Л. Іваницька (гол. ред.) [та ін.]. – Вінниця : [б. в.], 2009. – Вип. 11. – С. 158–163.
7. Париляк Л. І. Лексико-семантична та словотвірна структури прізвиськ жителів села Чернів Рогатинського району / Л. І. Париляк // Вісн. Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 268–272.
8. Словарь української мови / [упоряд. з дод. влас. м-лу Б. Д. Грінченко]. – К. : Вид-во АН УСРС, 1907–1909. – Т. I–IV.
9. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття : монографія / Павло Павлович Чучка. – К. : Папірус, 2008. – 672 с.
10. Чучка П. П. Прізвиська закарпатських українців : іст.-етимол. слов. / П. П. Чучка. – Львів : Світ, 2005. – 704 с.
11. Шульгач В. П. Матеріали до Словника прізвиськ Волинської області / В. П. Шульгач // Студії з ономастики та етимології. 2006 / [відп. ред. О. П. Карпенко]. – К. : Пульсари, 2006. – С. 245–254.

Шульська Наталія. Закарпатские неофициальные антропонимы, образованные лексико-семантическим способом. В статье проанализированы прозвища жителей Западного Полесья, образованные лексико-семантическим способом. Охарактеризованы неофициальные наименования людей, образующей базой которых послужили апеллятивы разрядов «nomina personalia» и «nomina impersonalia». При семантизации в прозвищах установлено их первоначальное апеллятивное происхождения, засвидетельствованное в литературном языке или диалектах, в противном случае – так называемые «ситуативные» или аналогические апелля-

тивы. Среди фактажа западнoпoлeсскoх неофициальных именованих засвидетельствованы такие группы апеллятивов: названия-характеристики по внешнему виду человека, внутреннему миру, родом занятия или процессуальным действием, по специфике речи; национальному или территориальному признаку, родственным отношениям. В составе личных именованих разряда «nomina impersonalia» проанализированы прозвища, происходящие от фауно- и флорономенов, названий реалий хозяйственного быта, анатомических и абстрактных названий. Выяснено также суть двойной семантизации в уличных антропонимах, семантизации композитов и словоскладных форм, словосочетаний.

Ключевые слова: неофициальная антропонимия, прозвище, Западное Полесье, лексико-семантические образования, апеллятив, лексико-тематическая группа.

Shulska Nataliya. The Nicknames of Inhabitants of Western Polissya that Emerged Lexical-semantic Method. The article analyzes the nicknames of inhabitants Western Polissya, formed lexical-semantic method. Characteristic of nicknames, traces of which served as a base apelyativs bits «nomina personalia» and «nomina impersonalia». When semantization nickname installed in their original appeal by origin, attested in the literary language or dialect, otherwise – the so-called «situational» or analohiyini apelyativs. Among nicknames of Western Polissya witnessed such groups apelyativs: names, features the appearance of the person's inner world of man, a native classes or remedial action for the specific language, ethnic or territorial basis, and family relationships. In the category of personal naming «nomina impersonalia» analyzed nickname derived from fauna and flora, names realities of economic life, anatomical and abstract names. We show also dual core semantyzatsiyi in nicknames, semantyzations composites and word-bilding forms phrases.

Key words: informal anthroponymia, nickname, Western Polissya, lexical-semantic formations, apelyativs, lexical-thematic group.

Стаття надійшла до редколегії
03.04.2013 р.

УДК 811.161.2'282.2(477.41/.42)

Андрій Яворський

Морфологічні особливості волинсько-поліської говірки в романі Володимира Лиса «Століття Якова»

У тексті роману Володимира Лиса «Століття Якова» проаналізовано морфологічні особливості волинсько-поліської говірки. Простежено специфіку формотворення іменників, прикметників, дієслів, відмінності у структурі та відмінюванні числівників і займенників, а також в оформленні прислівників і службових слів. З'ясовано специфіку використання письменником елементів волинсько-поліської говірки та функції діалектизмів у художній мові роману. Установлено, що діалектне мовлення в романі створює ефект суб'єктивної оповіді-сповіді.

Ключові слова: діалект, волинсько-поліська говірка, діалектизм, словозміна, закінчення, архаїзм, інновація, граматична аналогія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Поліські лінгвальні елементи, незважаючи на окремі лексеми чи словоформи у творах Лесі Українки, У. Самчука, Ф. Одрача, М. Олійника, П. Маха й ін., донедавна практично не були представлені в українській літературі [6, с. 87].

Лише з кінця 80-х рр., особливо активно з початку 90-х рр. ХХ ст. письменники й публіцисти звернулися до мовлення поліщуків як джерела живих образів. Особливості середньополіського діалекту активно використав у поезії відомий дослідник Полісся Микола Никончук [2; 8]. Східно-поліську говірку майстерно відтворив Володимир Дрозд у романі «Листя землі». Свідомо стилізував живе мовлення, в тому числі поліську говірку, Валерій Шевчук у книзі повістей «Жінка-змія» та у повісті «Місяцева Зозулька з Ластів'ячого Гнізда». Численні публікації художніх і публіцистичних творів українською підляською говіркою в цей же час з'явилися у газетних, журнальних та інтернет-виданнях Польщі. У Білорусі на основі українських берестейсько-пінських говірок було започатковано періодичне видання «Збудінне». Фактично в Польщі та Білорусі зроблено спроби сформува-